

A feltárás során fémkereső műszerrel egy római kori ólom pecsétlő és egy aranydrótból sodort lánc töredéke került elő.

A lelőhely Ny-i és K-i végeit sikerült tisztázni, É-i és D-i irányban az út mellett folytatódik.

Munkatársak: Czigány Dávid, Hargitai András régészek, Gera Ágnes, Szalai Gábor, Szöllösi Géza technikusok.

PESTI KRISZTINA

98. Hajdúböszörmény, Református templom (KÖH 36515)

(Hajdú-Bihar megye) Á, Kú, Ú

2012 októberében és novemberében került sor a város főterének, a Bocskai térnek a rekonstrukcióját megelőző régészeti feltárására. A 2005-ben végzett feltárás²⁷ folytattuk az akkor aszfalton fedett területeken. Célunk volt a D-i erődfal fel nem tárt részeinek, és az erődfal feltételezett DNy-i és ÉNy-i bástyáinak felkutatása.

A feltárás során kiderült, hogy a 2005-ben D-i erődfalként meghatározott falszakasz valójában az elbontott erődfal termésköveit és tégláit felhasználva épített templom körüli kerítés maradványa volt. A D-i erődfal ezzel a kerítéssel párhuzamosan, DK-i irányban, kb. 10 m-rel arrébb futott.

A D-i erődfal és a bástyák feltételezett helyén nyitott kutatóárkokban több korszak emlékei kerültek elő. A feltárás jelentős eredménye volt egy Árpád-kori kerámiákat tartalmazó gödör, ami igazolja, hogy Böszörménynek ezen a részén már az Árpád-korban is volt település.

A keresett bástyáknak nem találtuk semmilyen régészeti nyomát (falmaradvány, alapozási árok), de az erődfal DNy-i sarkánál egy kettős árkot tártunk fel, ami a benne talált pénz alapján az 1500-as évek utolsó harmadában készült. Mivel az árokrendszernek csak egy kis részét tártuk fel, funkcióját meghatározni nem tudjuk.

A feltárás több részén találtunk újkori terménytároló vermetet, néhányat ki is égettek egykori használói.

D. SZABÓ LÁSZLÓ

99. Hajdúböszörmény, Városkert utca 40. (KÖH 89685)

(Hajdú-Bihar megye) Kő?

A Hajdú-Bihar Megyei Kormányhivatal Kulturális Örökségvédelmi Irodája (Debrecen), a Hajdúböszörmény E2 víztisztító rendszer és E5 jelű termelő kút közötti nyomóvezeték földmunkáinak kivitelezésére régészeti szakfelügyeletet írt elő. A régészeti szakfelügyelet során, a nyomóvezeték nyomvonalának átvizsgálásakor a leendő vezeték D-i szakaszán koponyacsontokat találtunk. A régészeti megfigyelésre kijelölt helyszín Hajdúböszörmény ÉK-i felén, közvetlenül a vasúti pálya Ny-i oldalán, a Városkert utca 40. sz. alatt található.

A Déri Múzeum munkatársai 2012. augusztus 22-én kezdték el a leletmentést. Ennek eredményeként egy sír került feltárásra, melyben az elhunyt felsőtestét a nyomóvezeték földmunkái megbolygatták. A csontváz mintegy 110 cm-es mélységben fektetve Ny–K-i tájolással, lábai és felsőteste D-i irányban kicsavarodva helyezkedtek el, melléklete nem volt. Mellékletek és egyéb kísérő leletek hiányában a lelet kora nem meghatároz-

ható, de a helyszíntől ÉNy-ra feltárt középkori böszörmény falu (Hajdúböszörmény, Téglagyár 2.) alapján feltételezhető, hogy középkori. További régészeti korú lelet, jelenség vagy objektum nem került elő a nyomóvezetékkel kapcsolatos földmunkák által érintett területen.

Munkatársak: Csörgő József, Csutak Tünde, Szabó Nóra régésztechnikusok.

HULLÁM DÉNES

100. Hajós, Klastor Kass (Pincék, Kloster Kass) (KÖH 27499)

(Bács-Kiskun megye) Kő

A lelőhelyen 2012. augusztus 6–10. között hitelesítő feltárást végeztünk. A terület régóta ismert régészeti lelőhely, mely minden bizonnyal a középkori Csákányfő település emlékeit őrzi. A település egykori templomának helyén évtizedek óta kerülnek elő épületmaradványok, embercsonttöredékek. A lelőhely jelentős része szőlőültetvényekkel fedett, így csak a közöttük elhelyezkedő üres telken dolgozhattunk. A templom területe igen gazos, helyenként a korábban kivágott szőlőtuskók által bolygatott volt. A munkát a terület megtisztításával kezdtük. A megtisztított területen 4 árkot nyitottunk meg. Az 1. árok kialakítását a terület Ny-i oldalán É–D irányban kezdtük meg. A talaj rendkívül kevert, erősen törmelékeny volt. Már a felszíntől kezdve nagy mennyiségű téglá, kő, habarcs és apróra tört embercsont került elő. Az 1. árok DNy-i végén masszív, habarcsos-téglás omladék (esetlegesen alapozás) jelentkezett mintegy 1–1,2 m szélességben. Ettől mintegy 3 m-re, kb. 1 m széles, faragott kövekből és kevés téglából álló *in situ* alapozás jelentkezett. Mivel ez a K-i oldalán egyértelműen megszakad, elképzelhető, hogy egy oszlop alapozása. É-i irányban, mintegy 3 m távolságra tőle egy igen rosszul látható, apró köves, tégladarabos, habarcsos betöltésű, nagy valószínűséggel alapozási árok jelentkezett. Az 1. árokkal párhuzamosan megnyitott 2. árokban is jelentkezett a korábban megfigyelt habarcsos-téglás omladék, míg az ettől távolabbi objektumoknak nem volt nyoma. A kissé távolabb kialakított 3. és 4. árok talaja lényegesen tisztább volt, az egykori épülethez köthető objektum nem jelentkezett bennük. Az árok nagy valószínűséggel már a templom területén kívül helyezkedtek el. A terület szondázására kialakított árok és a bennük feltárt objektumok alapján megállapíthatjuk, hogy az egykori templom K-i részét kutattuk meg. Megtaláltuk az egykori alapozási árkokat, illetve részlegesen az alapfalakat, melyek egyértelműen kijelölik az egykori épület határait. A templom területe a többszöri szőlőtelepítés eredményeként erősen bolygatott, jelentősen károsodott. Sírok a templom területén nem jelentkeztek. Feltehetőleg csak az épülettől és így a dombtetőtől távolabbi, mélyebben elhelyezkedő, vastagabb homokkal fedett részen számolhatunk bolygatatlan temetkezésekkel.

KNIPL ISTVÁN

101. Hatvan, Grassalkovich-kastély, Premontrei kolostor, Vár (KÖH 63490, 63492)

(Heves megye) Á?, Tő, Kú, Ú, I

A Magyar Vadászati Múzeum Beruházó Nonprofit Közhasznú Kft. a hatvani Grassalkovich-kastély (hrs. 2713/4, KÖH törzsszám: 2123, régészeti lelőhely azonosító: 63490, 63492)

27 RKM 2005, 244–246.

felújítási munkáit megelőzően régészeti próbafeltárást rendelt meg a Heves Megyei Múzeumi Szervezettől, amely intézmény a feltáráshoz bevonta a Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Örökségvédelmi Központjának Műemléki Kutatási Osztályát.

A kutatás előzetes célja a padlószint alatti építészeti szerkezetek teherbírásának és fizikai állapotának megismerése, és a kora újkori hatvani várhoz tartozó jelenségek megfigyelése volt. A feltárt terület nagysága 91 m² volt. A feltáráshoz a kézi segéd munkát a Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Örökségvédelmi Központ biztosította. A kis alapterületű, de nagyszámú kutatáshoz 2012. február 28. és március 9. között zajlott feltárása a vártnál jelentősebb tudományos értékű megfigyeléseket eredményezett.

Az 1. szonda kutatása során megállapítást nyert, hogy a neobarokk díszkút komoly, másfél m-nél mélyebb téglalapozással rendelkezik, a műkö felépítmény felújítása során ezt figyelembe kell venni. A szonda felső, mintegy 70 cm vastagságú része, ahogyan a rendelkezésünkre bocsátott közműterképek alapján vártuk, jelentősen bolygatott volt, ez alatt egy paticosos és téglatörmelék réteget találtunk, amelyet a kora újkori hatvani vár pusztulása utáni planírozáshoz kötöttünk. Az utóbbi alatt nagy méretű gödör került feltárára, amely a teljes mélységben megfigyelhető volt, de szélessége jelentősen meghaladta a szonda méretét. Betöltéséből nagy mennyiségű kora újkori leletanyag került elő, kevés török termékkel.

A 2–3., a 4–5., valamint a 8–9–10. sz. pincében nyitott szondákban régészeti módszerekkel igazoltuk a korábbi fal-kutatás építéstörténeti megfigyeléseit. A középső, dongaboltozatos kettős helyiség sor boltozatostul a 18. század legelejére datált ún. Salm-féle fogadó pincéje volt. A korai pince Ny-i, visszabontott zárófalanak részletét a 3. szondában tártuk fel. A 18. század 10-es éveit, illetve a század közepén történt oldalirányú pincebővítések alapozása elvált a korábbi részek-től, építéstechnológiája is (fal és kötőanyag) eltért azoktól. Jellemző, hogy a korábbi pince középső osztófalai igen mélyre (a pincepadlótól mérve 100–150 cm) voltak alapozva, a későbbi bővítések, illetve a korábbi oldalfalak alapozása jellemzően sekélyebb volt (-30–40 cm). Az 1954-es óvóhelyé váló alakítás során készült betonpadló alatt a padló építését megelőző alapozási és feltöltési rétegeket és modern átalakításokhoz kapcsolható bolygatásokat találtunk az altalaj felett. Már a 2. szonda feltárásnál feltűnt, hogy a bolygatások és recens feltöltések nagyobb mennyiségű embercsontot is tartalmaznak, amelyekből egy temető bolygatását feltételeztük.

A 7. szonda feltárása során különösen sok embercsont került elő, a templom körüli temetők erősen kevert ún. „sír földjéhez” igen hasonló rétegből, megfigyeltük továbbá, hogy a Salm-korszakhoz tartozó pince középső osztófalának alsó része az eddigiekhez képest nagyobb méretű, eltérő kidolgozású kövekből áll. Ennek jelentőségét a 6. és 11. szonda feltárása után értettük meg.

A 6. szondában széles, egy kősrny falalapozást tártunk fel. A derékszögben megtört fal a mai pince diszpozíciójától eltérő, korábbi, K–Ny-i tájolású épület sarka. A falat a pince építésekor azonos magasságra bontották vissza, köveit pedig részben a pincefal alapozásában használták fel újra. A falcsontot a sarkánál, illetve középtájon kissé megcsontították a pince, mára lebontott, belső osztófalainak építésekor. A D-ről szomszédos helyiségben nyitott 11. szondában megtaláltuk a kőalap folytatását, amely a fal mellett újra derékszögben megtörve K-i irányba indult. A falhoz D-ről csatlakozó agyagos szintet belső

járószintként azonosítottuk, amely felett egy, a falra is ráfedő égett, faszenes, épületörmelék réteget figyelhetünk meg. A szondában, a fal mellett, az agyagos réteg szintje alatt anatómiai rendben fekvő felnőtt váz nagyobb részét, és a bal combja mellett egy erősen bolygatott gyermekváz kis részletét tártuk fel. A felnőtt mellkasa táján erősen töredékes fém viseleti tárgy maradványai voltak. A feltárt alapozások ezek alapján középkori (Árpád-kori?) egyházi épület maradványaként értelmezhetők. Mivel ennek létezésére semmilyen korábbi megfigyelés vagy forrás nem utalt, a feltárt terület nagysága pedig viszonylag kicsi, nem állapítható meg egyértelműen milyen épület, milyen korú részlete látott napvilágot. Az épület egyelőre feltételelesen azonosítható a Szent Margit tiszteletére szentelt hatvani plébániatemplommal, amelyről egy 13. századi forrásból értesülünk, de nem zárható ki, hogy a Mária Magdolna tiszteletére létesült premontrei prépostság templomának részletét tártuk fel. A kérdést egyértelműen csak további kutatások dönthetik el. A templom többi részletének előkerülése a középső pince-terekben várható, tehát a Salm-féle fogadó alatt, a 18. század későbbi időszakában épült pincebővítések területén nyitott szondákban sem temető, sem pedig épület nyomait nem találtuk. Megjegyzendő, hogy a templom falai két helyen is korábbi objektumokat metszettek, amelyek koráról lelelt híján, semmi biztosat nem állíthatunk.

A földszinti boltozatfeltöltések eltávolítása során a kastély építéstörténetére vonatkozó megfigyeléseket tettünk. A 12. szondában, a pincében álló pillér felett a földszinti térben is támasz állhatott, amely valószínűleg összefüggött a vele egy vonalban, a földszinti oldalfalon látható falcsorbázattal, illetve fészekkel. A 13. és 15. szondában a pinceboltozatok felett eredeti, a Salm-korszakhoz tartozó boltozatfeltöltésben is találtunk embercsontot, amelyek a pinceépítés során kitermelt földdel együtt kerülhettek ide.

A 14., alapincézetlen épületrészben nyitott szondában, erős és mély kő-sávalapot tártunk fel az épület sarkán. A főépület ÉK-i, szintén alapincézetlen, pilléres sarokhelyiségében, és annak külső fala mellett nyitott 17., illetve 18. szondákban szintén igen mély alapozási síkokkal lehet számolni, azok mélységét nem értük el. A pillérek kiszélesedő, erős téglalapozásban állnak, az oldalfalakat pedig pillérekre álló ívekre építették, az ívek közeit utólag aláfalazták. Az épületrész süllyedésének oka ezek alapján valószínűleg nem az alapozás elégtelensége, elképzelhető, hogy ez a rész a várak feltöltésére épült, de ezt a szondák kis kiterjedése miatt nem tudtuk igazolni.

Az emeleten, a 19–20–21. szondákban igen sekély boltozatfeltöltést távolítottunk el, azt tapasztaltuk, hogy az osztófalak egy része közvetlenül a boltozaton áll. A 21. szondában, a helyiség DK-i sarkában kályhalapot találtunk.

Az ásatási szelvényeket, és a pincében feltárt épületmaradványokat korszerű geodéziai módszerekkel Szökrön Péter mérte fel.

JANKOVICH NORBERT

102. Hegyfalva határa (Vas megye) Ó, B, LT, N, I

Az M86 gyorsforgalmi út Szeleste–Csorna közötti szakaszának Vas megyét érintő nyomvonalán a település határában az alább leírt helyek feltárást végeztük.

Hegyfalva, Berek-alja II. (KÖH 67175): A lelőhely területén 2012. október 31. és november 21. között megelőző feltárást